

Методичний посібник
з предмету «Основи банківської справи»

Професія: 4121 «Обліковець з реєстрації бухгалтерських даних»;
4211 «Касир (на підприємстві, установі, організації)»

Методичний посібник з предмету «Основи банківської справи».
Державний навчальний заклад «Дубенське вище художнє професійно – технічне училище», 2019. – 44 с.

Никитюк Б.В. – викладач спецпредметів.

Методичний посібник спрямований на формування необхідних теоретичних знань учнів II та III курсів з предмету «Основи банківської справи».

Зміст

1. Тема 1. Поняття банк. Види, історія і структура банку.....	5.
1.1 Поняття та історія банку. Функції банків.....	5.
1.2 Види та структура банків. Банківська система України та її характеристика.....	6.
2. Тема 2. Формування ресурсів комерційного банку.....	9.
2.1 Ресурси комерційних банків їх зміст.....	9.
2.2 Значення та класифікація ресурсів комерційного банку.....	9.
2.3 Основні поняття залучених та запозичених коштів комерційних банків.....	10.
2.4 Запозичені кошти комерційних банків.....	11.
3. Тема 3. Касове обслуговування банків. Комерційні банки, їх принципи.....	13.
3.1 Основні функції комерційних банків. Банкомата.....	13.
3.2 Платіжний обіг.....	14.
3.3 Інкасація чеків.....	17.
4. Тема 4. Центральний банк України. Його роль та призначення.....	21.
4.1 НБУ - його завдання та функції.....	21.
4.2 Загальна характеристика операцій НБУ та його функції.....	22.
4.3 Кредитні операції НБУ.....	23.
5. Тема 5. Банківські операції та інвестиції.....	24.
5.1 Суть банківських операцій.....	24.
5.2 Розрахунково-касові операції.....	24.
5.3 Інвестиційні банківські операції.....	27.
6. Тема 6. Банківський депозит.....	29.
6.1 Суть депозиту, його особливість.....	29.
7. Тема 7. Банківський кредит.....	31.
7.1 Суть кредиту. Теорії кредиту. Види, форми та функції кредиту.....	31.
7.2 Кредитні операції банків. Порядок погашення кредиту. Споживчі кредити.....	34.

8. Тема 8. Банківський менеджмент і маркетинг.....39.

8.1 Основні напрями банківського менеджменту. Мета, завдання і організаційна структура.....39.

8.2 Основні етапи побудови комерційного банку. Тенденція управління трудовими ресурсами.та принципи банківського маркетингу.....41.

Список використаної літератури.....44.

Тема 1. Поняття банк. Види, історія і структура банку.

1.1 Поняття та історія банку. Функції банків.

В ринкових умовах з банківською справою стикаються майже всі члени суспільства. Це пов'язано зі здатністю банків управляти системою платежів і розрахунків; більшу частину своїх комерційних угод здійснювати через вклади, інвестиції та кредитні операції, спрямовувати заощадження населення до виробничих структур; згідно з грошово-кредитною політикою держави регулювати рух грошових потоків, впливаючи на швидкість їхнього обороту, емісію, рівень інфляції і в підсумку визначати ступінь економічного розвитку країни.

Історія розвитку банківської справи свідчить, що попередниками банків були середньовічні міняйли — представники грошово-торгового капіталу, які приймали грошові внески у купців і спеціалізувалися на обміні грошей між різними містами та країнами. Згодом міняйли стали використовувати ці внески, а також власні кошти для видачі позичок, за що брали певний процент. Це означало перетворення міняйл у банкірів.

У XVI — XVII ст. створюються в ряді міст (Венеція, Генуя, Мелан, Амстердам, Гамбург) так звані жиробанки для здійснення безготівкових розрахунків між купцями. Свої вільні кошти жиробанки надавали у позичку державі, містам і привілейованим зовнішньоторговельним компаніям. Можна сказати, що це були перші комерційні установи, клієнтами яких спочатку були купці. Звідси і назва «комерційний банк».

Поступово одержали розвиток кредитні операції і розрахунки з обслуговування вкладників, клієнтура розширювалася. Банки надавали довірчі послуги з упорядкування договорів між клієнтами, стали виступати посередниками в торгових угодах.

З розвитком промислового виробництва виникли операції з кредитування виробничого циклу, а термін «комерційний банк» став означати «діловий» характер банку, тобто банк, що обслуговує всі види господарської діяльності.

Функції банків.

Головними функціями банків є:

1. Створення грошей (посередництвом кредитних та інвестиційних операцій).
2. Платежі та розрахунки (забезпечення переміщення коштів).
3. Акумуляція заощаджень з наступним їх використанням.
4. Надання кредитів (фінансування сільського господарства промисловості, торгівлі тощо).
5. Фінансування зовнішньої торгівлі (надання банківських послуг для здійснення міжнародних розрахунків).
6. Операції з цінними паперами.
7. Емісійні операції,
8. Операції за дорученням,
9. Зберігання цінностей.

1.2 Види та структура банків. Банківська система України та її характеристика.

Банки - це кредитно-фінансові установи, які здійснюють операції по залученню та накопиченню тимчасово вільних грошових коштів (вкладень) підприємств, організацій і населення; посередництву у взаємних платежах та розрахунках клієнтів (пасивні операції), а також емісію грошей, ЦП; короткостроковому кредитуванню, надання різного роду кредитів на умовах повернення та терміновості.

Банківська система може включати як банківські інститути (центральный банк, комерційні, ощадні, інвестиційні, іпотечні, зовнішньоторговельні банки та ін.), та і небанківські фінансово-кредитні інститути (інвестиційні фонди, страхові компанії, трастові організації, пенсійні фонди тощо).

Законодавство визначає структуру банківської системи, встановлює сферу діяльності, підпорядкованості і відповідальності для різних фінансових інститутів, що входять у систему.

Сучасні кредитно-банківські системи мають складну, багатоланкову структуру. Якщо за основу класифікації прийняти характер послуг, наданих клієнтам, то можна виділити три найважливіших елементи сучасної кредитної системи:

- центральний банк
- комерційні банки
- спеціалізовані фінансові заклади (страхові, ощадні).

За функціями та характеру виконання операцій банки поділяють на:

1. Емісійні (центральні) - банки, які за розпорядженням уряду проводять емісію грошей, зберігають обов'язковий резерв інших банків і надають їм кредит у разі потреби.

2. Комерційні банки (депозитні) - банки, які здійснюють функції кредитування промислових, торгових та інших підприємств, переважно за рахунок грошових коштів (у вигляді вкладень (депозитів)).

3. Експортні банки - спеціалізуються на операціях, пов'язаних із зовнішньою діяльністю.

4. Іпотечні банки - спеціалізуються на наданні довгострокових позик під заставу нерухомості.

5. Ощадні банки - кредитні установи, які виконують функції ощадних кас.

6. Інвестиційні банки - спеціалізуються на фінансуванні та довгостроковому кредитуванні в основному за посередництвом операцій з цінними паперами.

7. Інноваційні банки - спеціалізуються на фінансуванні інноваційних проектів шляхом придбання відповідних акцій, а також шляхом розміщення облігаційної позики.

8. Державний банк - фінансовий заклад, який входить до системи центрального банку країни і контролює грошовий обіг.

Крім того існують міжнародні кредитні організації - Європейський банк реконструкцій та розвитку, Група світового банку. Банк міжнародних Розрахунків (БМР) тощо.

Банківська система України.

Банківська система України має дворівневу структуру: перший рівень Національний банк України (НБУ), другий рівень формується безпосередньо під впливом потреб суб'єктів, діючих в межах ринкової економіки, - це різноманітні види банків, фінансових компаній та фірм.

Банківська система України складається з:

- Національного банку України;
- Зовнішньоекономічного банку;
- Ощадного банку;
- Регіональних банків;
- Акціонерно-комерційних банків;
- Інших кредитних установ різноманітних форм власності.

ПЕРЕВІРТЕ СВОЇ ЗНАННЯ

1. Назвіть головні функції банків.
2. Дайте визначення поняттю банк.
3. Як поділяються банки за функціями та характером виконання операцій?
4. Охарактеризуйте банківську систему України.

Тема 2. Формування ресурсів комерційного банку.

2.1 Ресурси комерційних банків їх зміст.

Управління банківськими ресурсами являє собою діяльність, пов'язану з залученням коштів вкладників і інших кредиторів, визначенням розміру і відповідної структури джерел коштів у тісному зв'язку з їх розміщенням.

Управління ресурсами комерційних банків можна умовно підрозділити на два рівні - рівень держави і рівень самого комерційного банку.

Ресурси комерційного банку — це сукупність грошових коштів, що знаходяться у його розпорядженні і використовуються для виконання активних операцій. Операції, завдяки яким комерційні банки формують свої ресурси, мають назву пасивних.

Діяльність комерційних банків полягає в залученні коштів і наданні їх у позичку або інвестування по більш високих процентних ставках. Вони виступають посередниками між тими, хто має у своєму розпорядженні тимчасово вільні кошти, і тими, хто в їх потребує. Метою здійснення такого посередництва є одержання банківського прибутку.

2.2 Значення та класифікація ресурсів комерційного банку.

Важливим банківським ресурсом є кошти клієнтів на рахунках у комерційному банку і кошти в розрахунках:

Залишки засобів на розрахункових і поточних рахунках підприємств, організацій і установ усіх форм власності;

Залишки фондів економічного стимулювання і спеціального призначення клієнтів, що зберігаються в банку на окремих рахунках;

Кошти, депоновані з метою забезпечення гарантії платежу при акредитивній формі розрахунків, розрахунках чеками й акцептованими платіжними дорученнями;

Кошти в розрахунках між установами одного комерційного банку;

Кошти бюджетних і громадських організацій;

Кошти спеціальних фінансово-кредитних інститутів.

До банківських ресурсів відносяться грошові заощадження населення, що формуються за рахунок скорочення поточного особистого споживання і призначаються для забезпечення його потреб у майбутньому.

Ресурсами комерційних банків є також кредити, надані іншими банками, включаючи іноземні, а також кошти інших банків, що знаходяться на їхніх кореспондентських рахунках у комерційному банку.

Нарешті, до ресурсів комерційних банків відносять інші кошти, що утворюються в результаті проведення ними інших видів пасивних операцій.

2.3 Основні поняття залучених та запозичених коштів комерційних банків.

Більша частина ресурсів комерційного банку формується за рахунок залучених та запозичених коштів, а не власних. Можливості комерційних банків у залученні коштів регулюються НБУ. Так, згідно з показником платоспроможності банку, нормативне значення якого встановлено НБУ, залучені та запозичені кошти не повинні перевищувати розмір власного капіталу більше ніж у 12 разів.

Банки залучають вільні грошові кошти юридичних та фізичних осіб шляхом виконання депозитних операцій, у процесі яких використовують різні види банківських рахунків.

Депозит (вклад — це грошові кошти в національній та іноземній валюті, що передані їх власником або іншою особою за його дорученням в готівковій або безготівковій формах на рахунок власника для зберігання на певних умовах. Операції, пов'язані з залученням грошових коштів на вклади, мають назву депозитних.

2.4 Запозичені кошти комерційних банків.

До запозиченого капіталу комерційного банку належать кошти, отримані від емісії та продажу облігацій, та кредити, отримані у інших банків, в тому числі НБУ.

На відміну від звичайних акцій облігації не дають права їх власникам на участь у керуванні комерційним банком. Якщо акції випускаються без встановлення терміну погашення, то по облігаціях встановлюється такий термін. Тому кошти, отримані комерційним банком за допомогою облігацій, не можуть вважатися власним капіталом. Вони свідчать про надання власниками облігацій зазначених коштів у розпорядження емітента у формі довгострокової позики. Власник облігації набуває права на одержання фіксованого прибутку по ній протягом терміну дії позики. З настанням терміну погашення облігації банк повертає власнику номінальну вартість цього цінного паперу.

Якщо комерційний банк і надалі хоче утримувати у своєму обороті кошти, залучені за допомогою облігацій, він вдається до рефінансування попередніх випусків. Це здійснюється шляхом викупу раніше випущених облігацій за рахунок коштів, отриманих від випуску нових незабезпечених боргових зобов'язань. Облігації, якщо це передбачено умовами емісії, можуть бути конвертовані в прості акції. Тоді залучені з їх допомогою кошти переходять у власний капітал комерційного банку.

Конвертованість облігацій дозволяє підвищити їх привабливість у колі покупців, оскільки дає можливість останнім придбати акції банку в найбільш вигідний момент. Власники облігацій ризикують менше ніж власники акцій, оскільки у випадку банкрутства комерційного банку кредиторам кошти повертаються раніше ніж звичайним акціонерам. Необхідно відрізнити кошти, що мобілізовані комерційним банком за допомогою облігацій, від внесків і депозитів. Якщо перші називаються в банківській практиці позиковими або запозиченими, то другі — залученими. При випуску облігацій банк відіграє активну роль, ініціатива випуску належить йому, у той час як при залученні внесків роль банку пасивна.

Комерційний банк може випускати облігації для залучення позикових коштів лише за умови повної сплати усіх випущених ним акцій. Реалізація облігацій може відбуватися або на основі їх продажу за договорами з покупцями, або шляхом обміну на раніше випущені облігації та цінні папери. Погашаються облігаційні позики комерційними банками після закінчення терміну обігу облігацій за їх номінальною вартістю.

Банківські облігації в Україні не дістали розвитку. Причинами такого становища є їх незабезпеченість, нездатність нових банків довести статутні капітали до розмірів мінімальних вимог НБУ, фінансові труднощі, що виникли в більшості банків останнім часом, а також по суті відсутність вторинного ринку цінних паперів.

Одним із джерел поповнення ресурсів комерційного банку є міжбанківський кредит. Кредитними ресурсами торгують стійкі фінансове комерційні банки, у яких завжди є надлишок ресурсів. Ці банки для одержання прибутку прагнуть розмістити вільні ресурси в інших банках. Крім фінансової вигоди банки-кредитори одержують можливість встановлення ділових партнерських стосунків.

ПЕРЕВІРТЕ СВОЇ ЗНАННЯ

1. *Охарактеризуйте зміст поняття «ресурси банку».*
2. *Визначте сутність, структуру та функції власного капіталу банку.*
3. *Розкрийте зміст регулятивного капіталу, його структуру та порядок формування.*
4. *Зазначте способи та умови залучення депозитних ресурсів.*
5. *Поясніть зміст методів нарахування процентів за вкладками.*
6. *Охарактеризуйте джерела та значення запозичених ресурсів банку.*
7. *Як оформляються міжбанківські кредити?*
8. *Який порядок проведення закритого Кредитного аукціону?*
9. *Розкрийте зміст ломбардного кредиту та операції РЕПО.*
10. *У чому полягає особливість зовнішніх для банків України чинників формування позичених ресурсів?*

Тема 3. Касове обслуговування банків.

3.1 Комерційні банки, їх принципи.

Комерційні банки - це багатопрофільні кредитні установи, що здійснюють операції у різних секторах ринку позичкових капіталів, обслуговуючи підприємства всіх галузей економіки та населення.

За способом відображення у балансі операції комерційних банків поділяються на:

- активні (вкладення коштів);
- пасивні (залучення ресурсів);
- позабалансові (не відображають руху коштів, а тому до певного часу, тобто поки не відобразяться в доходах чи видатках банку, в балансі не значаться).

Комерційні банки є суб'єктами підприємницької діяльності та функціонують згідно з такими принципами:

1. Комерційний розрахунок: доходи покривають витрати, відсутнє право на отримання державних субсидій, безпосередньою метою діяльності є отримання прибутку при розумному ризику. Основним джерелом прибутку є банківський процент. Першоосновою процента є додатковий продукт, створений у виробництві, а на поверхні явищ прибуток банків виступає переважно як різниця між сумою процентів, отриманих за надані банком кредити і виплачених по внесках клієнтів.

2. Автономія: банки отримали право самостійно здійснювати ціноутворення банківських продуктів у межах діючих обмежень, тобто самостійно встановлюють відсоткові ставки за депозитами та кредитами, розміри тарифів на розрахунково-касове обслуговування тощо.

3. Самоуправління: банки самостійно визначають стратегію і тактику свого розвитку, своєї діяльності без втручання держави.

4. Комерційні банки належать до категорії підприємств - фінансових посередників і працюють за принципом: «Подешевше купити - подорожче продати». Виходячи з цього банк з повним правом можна назвати спекулятивним підприємством. Певна річ, спекуляція зі сторони банку має свої межі. Будь-хто має право торгувати, але для цього спекуляція повинна носити «цивілізований» характер. Для приборкання її аморальних якостей вона повинна спиратись на

законодавство, не суперечити йому, для здійснення комерції кожен банк повинен мати рівні інформаційні можливості про кон'юнктуру ринку. В таких умовах спекуляція втрачає свій кримінальний відтінок і стає нормою підприємництва. Від того наскільки успішно «спекулює» банк, залежить його дохідність та ефективність діяльності.

5. Всі гроші, всі ресурси банку повинні максимально працювати. З позиції комерції не повинно бути ресурсів, які даремно лежать. Реальність однак така, що якась частина коштів знаходиться в резервах, обертається повільно, або не обертається зовсім. З позиції бізнесу це не природно, тому завжди корисно знати, що прибуток тим вищий, чим вища частка кредитів по відношенню до банківських резервів.

6. Банківська комерція повинна діяти за принципом - все для клієнта. Це означає, що банк несе повну відповідальність за клієнта, забезпечує його прибуток. На перший погляд здається, що даний принцип не узгоджується з принципом дохідності самого банку. Разом з тим ніякого протиріччя між цими принципами не існує. На практиці все повинно бути на взаємовигідній основі: перш за все прибуток клієнта, а потім прибуток банку. Вірно і те, що прибуток клієнта - це не єдина мета, а основа для одержання прибутку банку. Забезпечуючи прибуток клієнту, банк реалізовує і свій власний інтерес.

3.2 Основні функції комерційних банків. Банкомата.

Основними функціями комерційних банків, що визначають їх суть та роль у кредитній системі, є: прийом депозитів від юридичних та фізичних осіб; кредитування підприємств і населення; організація та здійснення розрахунків у господарстві; випуск кредитних знарядь обігу. Усі функції тісно пов'язані між собою та дозволяють для обслуговування усього кругообороту капіталу в процесі виробництва й обігу товарів.

Безготівкові розрахунки здійснюються через банківські установи, де юридичні та фізичні особи зберігають свої грошові кошти і мають відповідні рахунки (поточні, бюджетні тощо). Деякі безготівкові платежі, як правило дрібні,

підприємства та організації здійснюють з допомогою поштово-телеграфних переказів через установи зв'язку.

Касові операції комерційних банків полягають у прийомі банками від своїх клієнтів готівки і зарахуванні сум на різні види рахунків, видачі готівки на вимогу клієнтів, забезпеченні надійного збереження довірених банку коштів.

Клієнти банку, як правило, самостійно, виходячи із економічної доцільності, обирають форму організації розрахунків? безготівкову чи готівкову. Значна зручність і дешевизна безготівкових платежів визначають їх домінуючу роль у крупному (оптовому) обороті, при розрахунках між підприємствами. У той же час в сфері роздрібного товарного обміну основна маса угод опосередковується готівкою. Тому комерційні банки відіграють важливу роль в організації невеликих за обсягом торговельних операцій, що здійснюються переважно за участю фізичних осіб, видаючи їм готівку на різноманітні потреби та інкасує виручку у торгових фірм.

Удосконаленню касового обслуговування клієнтів сприяє широке застосування банкоматів, тобто електронних термінальних пристроїв, поєднаних з банківським комп'ютером, або таких, що функціонують в автономному режимі. Основне призначення банкоматів - видача готівки з рахунку клієнта або прийом від нього готівки та зарахування її на депозит. Доступ до банкоматів здійснюється за допомогою магнітної пластикової картки, а встановлюватись вони можуть у приміщеннях банків (всередині і зовні), у торгових центрах та в інших місцях, зручних для клієнтів. Безготівкові розрахунки здійснюються на основі письмових розрахунково-грошових документів: платіжних доручень, чеків, акредитивів, вимог-доручень, платіжних вимог, інкасових доручень, векселів. Форми розрахунків між продавцем та покупцем визначаються угодами між ними.

Для кожного розрахункового документа характерна єдина в масштабах країни форма, суворі стандартизація, кодифікація реквізитів. Система оформлення, використання та руху розрахункових документів називається документообігом.

Безготівкові розрахунки розрізняються за способом платежів та формами розрахункових документів. За дорученням своїх клієнтів банки здійснюють готівкові й безготівкові платежі як за рахунок коштів клієнта, так і на кредитній основі. Безготівковий платіжний обіг здійснюється за допомогою переказів та інкасо.

Платежі за допомогою переказів здійснюються банками шляхом списання коштів з рахунка платника і зарахування їх на рахунок вказаної ним особи. Якщо платник і його партнер мають поточні рахунки в одному комерційному банку, операція зводиться до дебетування одного рахунку і кредитування іншого. Якщо рахунки відкриті в різних банках, проводяться додатково міжбанківські розрахунки за допомогою системи кореспондентських зв'язків. Такі зв'язки будуються як безпосередньо між двома банками, так і за участі центрального банку, через який здійснюється основний обсяг міжбанківських платежів. Отже, у платіжному обігу діють не тільки поточні рахунки платника і одержувача коштів, а й рахунки банків, що їх обслуговують.

Надходження та списання коштів з міжбанківських операцій сальдуються, а розрахунки між банками здійснюються на базі взаємного заліку надходжень та вимог (клірингу).

Інкасо є поширеним видом послуг комерційних банків тим клієнтам, які в розрахунках застосовують векселі і чеки. Інкасування векселів проводиться банком за дорученням клієнта до настання строку виплати за векселем (його погашення). Воно оформляється інкасовим індосаментом, надписом на векселі, який містить доручення власника векселя банку одержати оплату. Згідно зі строком погашення банк одержує від боржника потрібну суму, перераховує гроші на рахунок клієнта і гасить вексель (передає його платнику).

3.3 Інкасація чеків.

Інкасування чеків означає прийняття банком від свого клієнта чеків, що є розпорядженням на списання коштів з рахунка клієнта для оплати за товар або послуги. При інкасуванні чеків банк списує кошти з рахунка чекодавця, якщо

його поточний рахунок відкритий у тому ж самому банку, де й рахунок одержувача, і зараховує їх на поточний рахунок останнього. Якщо поточний рахунок чекодавця відкритий в іншій установі банку, чек відсилається у банк платника і там здійснюється оплата із застосуванням системи міжбанківських розрахунків.

У практиці розрахунків використовуються і такі документи, як платіжні вимоги, вимога-доручення та акредитив. Платіжна вимога застосовується при примусовому стягненні коштів у передбачених чинними нормативними актами випадках. Вимога-доручення застосовується при акцепті товару. Суть розрахунків полягає в тому, що названий документ, в якому заповнена одна частина (вимога), разом з товаром відправляється постачальником покупцю, котрий у разі згоди платити за товар (акцепту товару) заповнює другу частину документа (доручення) власними реквізитами, стверджує їх підписом та печаткою і здає до свого банку для оплати.

Акредитив являє собою доручення банку покупця банку постачальника оплачувати рахунки останнього за відвантажені цінності на умовах, передбачених в акредитивній заяві покупця. Відкриття акредитива проводиться або за рахунок власних коштів покупця, або банківської гарантії та супроводжується (у першому випадку) депонуванням коштів.

Платежі за рахунками підприємств виконуються в черговості, яка встановлюється його керівництвом, якщо інше не передбачене законодавством.

За домовленістю між підприємствами можуть проводитись заліки взаємної заборгованості без участі банків, але з відображенням у бухгалтерському обліку підприємств.

Претензії, які виникають за розрахунками між платником та покупцем, розглядаються сторонами в арбітражному чи судовому порядку без участі банківських установ.

За несвоєчасне (пізніше наступного дня після отримання відповідного документа) чи помилкове списання коштів з рахунка, а також за несвоєчасне або помилкове зарахування банком сум, які належать клієнту, останній має право

вимагати від банку сплати штрафу в розмірі 0,3% від несвоєчасно чи помилково зарахованої (списаної) суми за кожний день затримки, якщо інше не передбачене угодою між банком і підприємством.

За здійснення розрахункових операцій банки стягують з клієнтів плату у формі комісії, розмір якої передбачається у відповідному договорі між сторонами.

Касове обслуговування клієнтів полягає в тому, що комерційні банки приймають від них готівкові кошти та зараховують їх на відповідні рахунки, видають із цих рахунків готівкові кошти клієнтам за їх вимогою на відповідні цілі.

Банки здійснюють касові операції з обслуговування клієнтів на основі єдиних правил, установлених Національним банком України. Ці правила визначають порядок прийняття, видачі, упакування, зберігання та обліку готівки.

Для прийняття та видачі готівки в установах банків організуються прибуткові та видаткові каси. В установах банків з невеликим обсягом касових операцій можуть організовуватись єдині каси, які здійснюють весь комплекс касових операцій.

Прибуткові каси приймають від клієнтів готівкові кошти за стандартними документами: оголошення на внесення готівки, прибутковий касовий ордер. У документах, як правило, зазначається характер внесення - торговельна виручка, виручка транспортних підприємств та ін. На прийняту від клієнта суму готівкових коштів банк виписує квитанцію. Готівкові кошти, що надійшли до каси банку до закінчення операційного дня, у той самий день повинні бути оприбутковані банком та зараховані на рахунки клієнтів.

В установах банків, що приймають від інкасаторів готівку у спеціальних сумках, організуються каси, в яких перераховуються гроші, що є в інкасаторських сумках (каси перерахування).

Видаткові каси, що працюють протягом операційного дня, видають готівку клієнтам з їхніх рахунків за грошовими видатковими документами - грошовими чеками, видатковими касовими ордерами. У цих документах клієнти, як правило,

повинні зазначити, на які цілі вони отримують готівку (заробітна плата, витрати на відрядження та ін.).

Установи комерційних банків задовольняють потреби своїх клієнтів у готівці передусім за рахунок готівки, що надходить у касу від клієнтів. Але може бути, що поточних надходжень готівки недостатньо для забезпечення оперативної потреби в грошах. Кожна установа банку повинна прогнозувати свою забезпеченість готівковими коштами. Для цього складають розрахунок майбутніх надходжень (за 2-3 дні) до кас банку та необхідних виплат виходячи з прогнозного розрахунку касових оборотів, особливостей розподілу його показників по днях місяця і фактичних касових оборотів.

У цьому розрахунку враховуються майбутні надходження з усіх джерел та майбутні виплати у встановлені строки (виплати заробітної плати, пенсій, стипендій та ін.). Розрахунок показує, чи зможе установа банку забезпечити майбутні виплати за рахунок поточних надходжень і зменшення залишку готівки в касі банку. Якщо з розрахунку видно, що установа банку не в змозі забезпечити потребу клієнтів у готівці, вона складає заявку на підкріплення каси та надсилає її до регіонального управління Національного банку. Регіональне управління, отримавши заявку, повинно розглянути її обґрунтованість, щоб не допустити емісії грошових коштів понад заплановані суми. При позитивному вирішенні питання про підкріплення операційної каси банку готівкою воно (підкріплення) здійснюється або шляхом купівлі готівки у регіональному управлінні Національного банку, або в іншій установі комерційного банку.

Установи комерційного банку, що мають надлишок готівкових коштів у касі, можуть продати його установі НБУ або іншим банкам, у яких виникла потреба в підкріпленні каси. Продаж готівки може здійснюватись тільки при узгодженні цього питання з регіональними управліннями НБУ.

Комерційні банки стягують з клієнтів плату за касові послуги, розмір якої визначається угодою.

ПЕРЕВІРТЕ СВОЇ ЗНАННЯ

- 1. Охарактеризуйте зміст поняття «комерційні банки».*
- 2. Назвіть основні принципи функціонування комерційних банків.*
- 3. Розкрийте зміст основних функцій комерційного банку.*
- 4. Як здійснюється інкасація чеків банку.*

Тема 4. Центральний банк України. Його роль та призначення.

4.1. НБУ – його завдання та функції.

В Україні головним і емісійним банком країни є Національний Банк України. НБУ було створено на основі колишньої української контори Держбанку СРСР в 1991 році. НБУ є власністю України і виступає юридичною особою. НБУ є підзвітним ВРУ і має право законодавчої ініціативи.

НБУ являє собою єдину систему єдиного банку і включає центральний апарат та 24 обласних управлінь. Управління НБУ діють від його імені в межах

наданих їм повноважень. До функціональних підрозділів НБУ належать вираховані розрахункові касові центри, центральна і регіональні розрахункові палати. Структура підрозділу НБУ виступає апаратом інкасації. Керівним органом НБУ є правління, склад якого призначається президією ВРУ (Верховною Радою України). Голова правління НБУ вибирається на засіданні ВРУ за представленням голови ВРУ строком на 4 роки. НБУ не є незалежним, він підпорядковується ВРУ і Кабінету Міністрів України (КМУ). Голова НБУ входить до складу КМУ. ВРУ щорічно затверджує основні напрямки грошово-кредитної політики, а також розглядає звіт про роботу НБУ. НБУ має статутний фонд. Статутний фонд НБУ утворюється за рахунок коштів держави, його розмір встановлюється і змінюється рішенням ВРУ.

Кредитні ресурси НБУ складаються із коштів статутного та інших фондів, залишків коштів державного бюджету, коштів на депозитних рахунках, кошти міжбанківських розрахунків.

НБУ щорічно (у квітні) подає ВРУ звіт про свою роботу (баланс своєї діяльності і зведений баланс банківської системи держави). НБУ звільняється від сплати зборів державного майна. НБУ є банком I рівня у II ступеневій банківській системі України і виконує такі функції: є емісійним і розрахунковим центром держави, банком банків і банкіром уряду.

4.2. Загальна характеристика операцій НБУ та його функції.

НБУ виконує такі функції:

1. Здійснює емісію грошей та організацію їх кругообороту (НБУ надано монопольне право на випуск грошей в обіг та регулювання кількості грошей в обігу). На НБУ покладена відповідальність за створення матеріально-технічної бази виробництва власної валюти. Він визначає організаційно-технічні основи здійснення готівкового грошового обороту, правила зберігання пере випуск, інкасації готівки, правила виконання касових операцій банками, створює та

управляє резервним фондом країни, визначає ознаки платоспроможності грошових знаків.

2. Організовує міжбанківські розрахунки, координує діяльність банківської системи в цілому. Як розрахунковий центр держави НБУ встановлює правила проведення безготівкових розрахунків, організовує розрахунки між комерційними банками в Україні. Він представляє інтереси держави у відносинах з Центральними банками інших країн світу.

3. Обслуговує державний борг країни, виконує операції пов'язані з розміщенням державних позик, їх погашення та виплатою процентів за них. Проводить операції на ринку цінних паперів та валютному ринку. На НБУ покладено виконання операції по розміщенню державних цінних паперів та операції пов'язаних із функціонуванням валютного ринку України. Він за згодою КМУ встановлює офіційний валютний курс національної одиниці. Створює валютні резерви, організовує операції з монетарними монетами.

На НБУ також покладено регулювання банківських операцій пов'язаних із обігом приватизаційних цінних паперів.

Видає комерційним банкам ліцензії на проведення банківських операцій та операцій із закордонною валютою. НБУ дає дозвіл на створення на території держави комерційних банків шляхом їх реєстрації. Видає їм ліцензії на ведення валютних операцій. Здійснює нагляд за діяльністю комерційних банків на території України. Як банк банків він веде рахунки комерційних банків, здійснює їх розрахунково-касове обслуговування, надає кредити комерційним банкам та здійснює контроль за дотримання банківського законодавства.

Емісійні операції НБУ - це основні операції банку. Правління НБУ затверджує ліміт оборотних та операційних кас в цілому по країн, областях, центрах. При цьому враховуються і обслуговування інших банків.

4.3. Кредитні операції НБУ.

Кредитні операції – це вид активних операцій банку пов'язаних з наданням клієнтом позик.

Як банк першого рівня НБУ здійснює видачу позик на емісійній основі незалежно від стану власної частини свого балансу на дату видачі кредиту. Пасиви НБУ автоматично збільшуються в міру надання позики. Суб'єктами кредитних відносин НБУ виступають комерційні банки, уряд України в особі МВФ, а також окремі юридичні особи.

Основними одержувачами кредиту виступають уряд в особі Міністерства фінансів. Встановлений НБУ порядок проведення банківських операцій передбачає рефінансування комерційних банків уставом НБУ.

ПЕРЕВІРТЕ СВОЇ ЗНАННЯ

1. *Визначте завдання НБУ?*
2. *Які функції виконує НБУ?*
3. *Охарактеризуйте зміст поняття «кредитні операції».*

Тема 5. Банківські операції та інвестиції.

5.1 Суть банківських операцій.

Банки –це особливі установи, які акумулюють грошові кошти і накопичення, перерозподіляють їх шляхом кредитування, здійснюють грошові розрахунки та операції з цінними паперами, випускають гроші в обіг.

В Україні склалася дворівнева банківська система. До першого рівня належить Національний банк, що являє собою «банк банків», центральний банк країни, а до другого – система комерційних банків.

Згідно із закону України про банки і банківську діяльність в Україні виділяють такі основні банківські операції як: розрахунково-касові, Кредитні операції банків, операції банків з векселями, операції банків з цінними паперами, інвестиційні банківські операції, операції банків в іноземній валюті, нетрадиційні операції ті інші.

5.2 Розрахунково касові операції.

Розрахунково-касові операції полягають у забезпеченні руху грошових коштів на рахунках клієнтів банків згідно з їхніми дорученнями. Ці операції посідають особливе місце в банківській діяльності і відіграють важливу роль у забезпеченні успішного перебігу економічних процесів на мікро- та макрорівнях.

Розрахункове-касове обслуговування клієнтів є однією з трьох базових операцій банків, які констатують їх як особливі фінансові установи, що називаються банками. Тому ці операції тісно пов'язані з усіма іншими банківськими операціями. Будь-яка операція банків – і пасивна, і активна, і надання послуг – неминуче супроводжується здійсненням платежу, отже – розрахунковим чи касовим обслуговуванням відповідного клієнта. При чому для виконання таких операцій банкам не потрібні додаткові резерви, оскільки необхідні кошти мають бути у тих клієнтів, за дорученням яких банки здійснюють платежі чи касові операції.

За своїм характером ці операції, власне, є послугами, і за них банки стягують плату з клієнтів у вигляді комісійної винагороди, а не опонента. Одержання таких доходів обходиться банкам відносно дешево і без значних ризиків для їх фінансового стану. Тому зростання обсягів розрахунково-касових операцій є надійним і вигідним способом збільшення доходів і підвищення рентабельності банківської діяльності.

Для клієнтів банків розрахунково-касові операції забезпечують одержання грошового еквівалента за реалізовану продукцію чи послуги, оплату необхідних для виробництва матеріальних ресурсів, виплату заробітної плати працівникам, оплату зобов'язань перед бюджетом та позабюджетними фондами, накопичення та використання заощаджень. Тому чим швидше та надійніше банки здійснюють розрахунково-касове обслуговування своїх клієнтів, тим кращі умови створюються в останніх для відтворюваного процесу, зміцнення платіжної дисципліни, оздоровлення фінансового стану, підвищення життєвого рівня населення.

Розрахунково-касові операції банків забезпечують переважну частину потоків сукупного грошового обороту. Будь-які перебої в розрахунково-касових операціях неминуче призводить до гальмування грошових потоків та розбалансування грошового обороту, що негативно впливає на стан економіки в цілому, на розвиток виробництва товарів та послуг.

Важлива роль своєчасного здійснення грошових платежів у забезпеченні функціонування економіки кожної країни обумовлює необхідність створення спеціальних платіжних систем.

В організації розрахунково-касових операціях можна виділити три етапи:

1. Підготовка організаційних, технічних та технологічних передумов для здійснення платежу;
2. Формування та передавання інформації щодо платежу;
3. Переказування чи передавання грошей.

Важливе місце в платіжній системі посідають платіжні інструменти, під якими розуміють певних носіїв інформації, що слугують банкам правовою підставою для здійснення грошових переказів на рахунки чи виконання касових операцій.

Розрахунково-касові операції банки здійснюють з урахуванням загальних принципів, на яких базується організація платіжної системи. Осодливе значення

для організації банками розрахунково-касового обслуговування клієнтів мають такі принципи:

1. Економічні агенти (юридичні особи) – власники грошових коштів мають право вибору форми платежу (готівкою чи безготівково) та право вибору банку, в якому вони хочуть зберігати кошти і через який здійснюватимуть свої розрахунки у безготівковій формі.

2. Зберігання коштів у банках та переказування їх здійснюється на банківські рахунки, які відкриваються клієнтам на їх прохання при згоді банків. Кожний клієнт має право на збереження в таємниці стану його рахунків.

3. Переказ коштів чи видача готівки з рахунку здійснюється банком за розпорядженням власника в порядку визначеної ним черговості та в межах залишку коштів на рахунку.

4. Форма переказування банком по рахунку клієнта визначається самим клієнтом відповідно до форми безготівкових розрахунків, передбаченої в його господарському договорі (контракті) з контрагентом, при невторчання банку в договірні відносини між ними. Економічні агенти, як правило, вибирають ті форми розрахунків, які найкраще захищають їхні інтереси в кожній конкретній господарській операції.

5. Строк переказування банком коштів з рахунку визначається клієнтом відповідно до порядку його розрахунків з контрагентом, передбаченого їх і господарському договорі. Безготівкові платежі між господарськими агентами будуються на принципі строковості і можуть бути залежно від визначеного в договорі строку довгостроковими, строковими і простроченими. Стосовно господарської операції, яка оплачується, платіж може бути: попереднім (авансовим), компенсаційним, відстроченим.

6. Відносини між банком і клієнтом у процесі розрахунково-касового обслуговування будуються на засадах партнерства і взаємної вигоди і здійснюються на підставі договору про розрахунково-касове обслуговування. У договорі передбачаються права та обов'язки сторін, а також їх відповідальність

за невиконання взятих на себе зобов'язань з фіксацією розмірів штрафів за кожне з таких порушень.

Указані принципи організації грошових розрахунків обумовлені закономірностями функціонування ринку і найповніше виявляються в країнах з високо розвинутими ринковими економіками. У країнах з перехідною економікою, в тому числі і в Україні, ці принципи поступово утверджуються, і на певних етапах спостерігаються істотні відхилення від їхніх вимог у практиці організації платіжних відносин та розрахунково-касових операцій банку.

5.3 Інвестиційні банківські операції .

Термін «інвестиції» походить від латинського слова «**invest**», що означає вкладати. У широкому розумінні інвестиції являють собою вкладення капіталу з метою отримання подальшого його збільшення.

Характеризуючи економічну сутність інвестицій, слід зазначати, що в сучасній літературі цей термін трактується неоднозначно – або широко, або вузько – залежно від мети дослідження.

Інвестиції – це будь-яке вкладення коштів, що може і не призводити ні до зростання капіталу, ні до одержання прибутку. Нерідко інвестиції визначають як вкладення коштів. У сучасних умовах інвестування капіталу може здійснюватися не тільки в грошовій, а й в інших формах - рухомого і нерухомого майна, різноманітних фінансових інструментів, нематеріальних активів.

Закон України «Про оподаткування прибутку підприємства» наводить більш лаконічне визначення: «Інвестиція – господарська операція, яка передбачає придбання основних фондів, нематеріальних активів, корпоративних прав та цінних паперів в обмін на кошти або майно».

Інвестиції відіграють велику роль у розвитку й ефективному функціонуванні економіки.

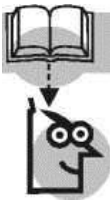
Розрізняють такі види інвестицій:

1. **Валові інвестиції** (являють собою загальний обсяг інвестованих коштів у певному періоді, спрямованих на нове будівництво, придбання засобів виробництва і на приріст товарно-матеріальних запасів).
2. **Чисті інвестиції** (це сума валових інвестицій, зменшена на суму амортизаційних відрахувань у певному періоді).

Існує багато чинників, що впливають на обсяг інвестицій. Насамперед він залежить від розподілу одержуваного прибутку на споживання і заощаджування. Значний вплив на обсяг інвестицій справляє очікувана норма чистого прибутку та ставка позичкового процента.

Інвестиції класифікують за такими ознаками:

1. За обортом вкладення (реальні та фінансові).
2. За характером участі в інвестування (прямі, непрямі).
3. За періодом інвестування (короткострокові, довгострокові).
4. За формами власності інвесторів (приватні, державні, іноземні, спільні).
5. За регіональною ознакою (інвестиції всередині країни (внутрішні) та інвестиції за кордоном (зовнішні)).

ПЕРЕВІРТЕ СВОЇ ЗНАННЯ

1. *Охарактеризуйте зміст поняття «банки».*
2. *Розкрийте зміст розрахунково касових операцій.*
3. *Назвіть три основні етапи в організації розрахунково касових операцій.*
4. *Назвіть основні принципи для організації розрахунково-касового обслуговування.*
5. *Охарактеризуйте зміст поняття «інвестиції».*
6. *Які види інвестицій ви знаєте.*
7. *За якими ознаками класифікують інвестиції.*

Тема 6. Банківський депозит.

6.1 Суть депозиту, його особливість

Депозит (від латинського – річ, віддана на збереження) – це економічні відносини щодо передачі коштів клієнта в тимчасове користування банку. Особливість депозиту полягає в його роздвоєності в практичному застосуванні. По-перше, депозит є для вкладника потенційними грошима,

вкладник може виписати чек і спрямувати відповідну суму в обіг. Але в той же час “банківські гроші” приносять вкладникові дохід, виступають уже в ролі капіталу. Перевага депозиту перед готівкою в тому, що депозит приносить дохід у формі процента, а недолік у тому, що процент депозиту нижчий порівняно з тим, який виплатять на капітал, якщо його позичити. Тому саме при депозитних операціях дуже виразно виступає сутність комерційної діяльності банків – платити за депозит дешевше, а розміщувати його за вищу плату.

Суб'єктами віносин, які беруть участь в депозитних операціях відносять:

- Комерційні банки (суб'єкт, який обслуговує депозит).
- Підприємства, організації, фізичні особи – власники коштів, виступають кредиторами для банків.

Об'єктом депозитних операцій є внески, які на певний час залучаються на депозитні рахунки в банк. Це кошти, передані на умовах, визначених двосторонньою угодою.

Депозити заведено поділяти на такі:

- до запитання (це зобов'язання, які не мають конкретного строку. Вклади до запитання можуть бути вилучені в будь-який час на першу вимогу вкладника).
- строкові на визначений термін (це зобов'язання, які мають певний строк. Це кошти, що зберігаються на депозитних рахунках у банку протягом строку, визначеного у депозитній угоді).
- ощадні внески населення (це вклади населення, розміщуванні у банках з метою зберігання і нагромадження).
- ощадні (депозитні) сертифікати (це письмове свідоцтво КБ про депонування грошових коштів, що засвідчує право вкладника або його правонаступника на отримання після закінчення встановленого строку суми внеску та відсотків за ним).
- ощадні (депозитні) сертифікати.

Депозити овернайт– це депозити, які залучені банком на строк не більше одного операційного дня (без урахування неробочих днів банку).

У загальній системі банківських депозитів виділяють також так звані **спеціальні вклади**. До них належать: кошти, зарезервовані на окремих рахунках для проведення акредитивних розрахунків та розрахунків за допомогою лімітованих чекових книжок; кошти для факторингових операцій; кошти для міжбанківських розрахунків; кредиторська заборгованість тощо.

Важливе значення мають **міжбанківські депозити**, які надаються в межах кореспондентських відносин між банками. Часто міжбанківські депозити відіграють роль інструмента налагодження більш тісних і довірливих кореспондентських відносин між банками. Іноді банки використовують у своїй діяльності так звані **гарантійні депозити**. Вони відкриваються на вимогу банку-кредитора у випадку, коли у нього існують сумніви щодо знецінення активів, або є ризик неплатоспроможності клієнта- позичальника.

ПЕРЕВІРТЕ СВОЇ ЗНАННЯ

1. *Охарактеризуйте зміст поняття «депозит».*
2. *На які групи поділяються депозити.*
3. *Охарактеризуйте зміст поняття «депозит овернайт».*

Тема 7. Банківський кредит.

7.1 Суть кредиту. Теорії кредиту. Види, форми та функції кредиту

Під час вивчення цієї теми необхідно виходити з того, що кредит є однією з форм економічних відносин, необхідність у яких зумовлена об'єктивними потребами суспільства. Для формування кредитних відносин необхідний ряд. Передумов: достатній рівень розвитку товарного виробництва, висока ефективність господарювання економічних агентів, існування довіри між ними та наявність механізмів захисту прав кредитора.

Розглядаючи необхідність кредиту, необхідно звернути увагу на нерівномірність кругообороту капіталу та особливості її прояву в підприємствах із сезонним та несезонним характером виробництва.

Розуміння суті кредиту пов'язане з вивченням еволюції кредитних відносин. Слід звернути увагу на те, що різним етапом розвитку суспільного виробництва притаманні відмінні форми кредитних відносин. Необхідно розібратись у відмінностях лихварського кредиту від кредиту в умовах капіталістичного способу виробництва, звернути увагу на характер використання авансованих коштів, джерела і рівень плати за кредит, і особливо, на економічну роль кредиту.

Кредит виник на певному етапі розвитку людського суспільства спочатку як явище зумовлене особливими взаємовідносинами між товаровиробниками.

Термін «кредит» походить від латинського слова «kredo», що означає вірно. Оскільки для одержання кредиту необхідно щоб той, хто його надає довірив тому, хто хоче ним скористатися. З розвитком товарного виробництва кредит стає обов'язковим атрибутом господарювання. Оскільки внаслідок в наслідок спеціалізації виробників та виготовлення певних видів товарів виробництво перетворюється у замкнутий ланцюг.

Кредит допомагає уникнути безперерійно здійснювати виробництво товарів та обмін ними. Кредитні відносини не можуть виникнути якщо авансовані у виробництво кошти не здійснюють кругообороту. Або коли той, коли хоче скористатися кредитом немає постійного доходу. Отже, необхідність кредиту викликана існуванням товарно-грошових відносин. Його передумовою є наявність поточних або майбутніх доходів у позичальника, а конкретними причинами, що обумовлюють необхідність кредиту є коливання потреби в коштах та джерела їх формування у юридичних та у фізичних особах.

Економічні відносини між сторонами кредитної угоди виникають під час одержання позики, користування нею та її повернення.

В цих відносинах буре участь не менше дві сторони:

- позичальник (сторона, яка зацікавлена в одержанні позики для досягнення своєї цілі);
- кредитор (сторона, що передає вартість у грошовій чи в натуральній формі кредиту).

Теорії кредиту.

На сьогодні економічна наука визнає дві провідні теорії кредиту: натуралістичну та капіталотворчу. Натуралістична теорія в загальних рисах зводиться до таких положень:

1. Об'єктом кредиту є тимчасово вільний капітал у натурально-речовій формі;
2. Кредит – це форма руху матеріальних благ, а тому роль кредиту полягає в перерозподілі цих благ у суспільстві;
3. Позичковий капітал є реальним капіталом, тобто капіталом у речовій формі;
4. Банки є лише посередниками в кредиті, спочатку акумулюючи вільні кошти, а потім розміщуючи їх у позику;
5. Пасивні операції банків є первинними порівняно з активними.

Основоположниками натуралістичної теорії кредиту були класики політекономії А.Сміт, Д.Рікардо, Дж. Міль та інші. Натуралістичний підхід до трактування ролі і суті кредиту мав не тільки теоретичне значення, але й помітно впливав на банківську і грошову політику тієї доби. Це стосується зокрема грошової школи, представники якої об'єдналися навколо акта Р.Піля (1844 р.), котрий обмежував випуск банкнот в Англії вузькими рамками золотого забезпечення. Заслугою натуралістичної теорії було те, що її представники виходили з первинності виробництва і вторинності кредиту; вони переконливо доводили, що кредит сам по собі не може створювати реального капіталу, що останній виникає тільки в процесі виробництва.

Сутність капіталотворчої теорії кредиту визначається такими положеннями:

1. Кредит, як і гроші, є безпосереднім капіталом, багатством, а тому розширення кредиту означає нагромадження капіталу;

2. Банки – це посередники в кредиті;

Основоположником капіталотворчої теорії кредиту був англійський економіст Дж. Ло. Згідно з його поглядами, кредит не залежить від процесу відтворення і відіграє важливу самостійну роль у розвитку економіки.

Види, форми та функції кредиту

Рівень розвитку кредитних відносин визначається різноманітністю форм кредиту. Класифікація форм кредиту відбувається за різними ознаками, а саме:

I. Згідно до специфіки об'єктів кредитування кредит поділяється:

- комерційний;
- банківський;
- споживчий;
- державний;
- міжнародний.

II. Залежно від форми в який надається кредит:

1. товарний;
2. грошовий.

III. За строком користування:

1. довгострокові;
2. середньострокові;
3. короткострокові.

IV. За порядком надання кредиту:

1. прямий (без посередників);
2. непрямий (через посередників).

V. За забезпеченістю:

- під забезпечення товарами, матеріальними цінностями;
- бланковий (тільки під письмове зобов'язання своєчасно погасити).

Кредит як економічна категорія не тільки має внутрішню сутність, а й активно взаємодіє із зовнішнім середовищем, з іншими (не кредитними) процесами в економіці і соціальній сфері та помітно впливає на них.

Поняття функції стосується кредиту взагалі, а не якоїсь окремої його форми чи окремого виду. Функцією може бути лише такий вплив на зовнішнє середовище, який здійснюють усі форми і різновиди кредиту. Тому функції кредиту сприяють його консолідації як цілісного явища і виокремленню його з інших економічних явищ у самостійну категорію.

Основними функціями кредиту є:

- функція перерозподілу грошово-фінансових ресурсів;
- створення додаткової купівельної спроможності суб'єктів ринку;
- капіталізація грошових доходів;
- прискорення концентрації та централізації капіталу;
- обслуговування обігу грошового капіталу;
- економії витрат грошового обігу;
- обслуговування інноваційного процесу;
- регулювання економічних процесів.

7.2 Кредитні операції банків. Порядок погашення кредиту. Споживчі кредити.

Порядок погашення кредиту— це спосіб погашення основної його суми і нарахованих відсотків. Кредит погашають повністю після закінчення терміну кредитної угоди або поступово, частинами, відсоток нараховується на суму непогашеного кредиту.

За способом погашення позики можуть бути:

- до запитання;
- з погашенням у відповідний термін;
- з довгостроковим погашенням.

За характером погашення кредити поділяють на:

- дисконтні;

- позики, які погашаються поступово;
- позики, які погашаються одноразовим платежем;
- амортизаційні.

Умови погашення кредиту обумовлюються під час підписання договору підприємства з банком, виходячи:

- з цільового спрямування кредиту;
- обсягів та терміну позики;
- порядку та строків надходження коштів на рахунок підприємства;
- сезонності та циклічності виробництва;
- рівня платоспроможності та надійності матеріального забезпечення підприємства тощо.

Дострокове стягнення суми основного боргу та нарахованих відсотків може статися, якщо підприємство використовує кредит не за цільовим призначенням, подає до банку недостовірну звітність, має суттєві недоліки у веденні бухгалтерського обліку.

У разі несвоєчасного погашення боргу за кредитами і відсотками та надання банком відстрочення погашення кредиту, він має право на застосування штрафних санкцій у розмірах, передбачених кредитною угодою.

Якщо позичальник відмовляється від сплати боргів за позичками, банк стягує їх у претензійно-позивному порядку. Якщо позичальник систематично не виконує зобов'язання щодо сплати боргу відповідно до кредитної угоди, банк може звернутися в передбаченому законодавством порядку із заявою про порушення справи про банкрутство.

З метою прискорення розрахунків за простроченими кредитами банк може використовувати таку форму як уступка права вимоги та переказування боргу.

Згідно з Господарським кодексом України в період дії зобов'язань може здійснюватися заміна кредитора або боржника. Кредитор (банк) може переказати свої права за зобов'язаннями іншій особі, оформивши це угодою про уступку права вимоги. Уступка права вимоги оформляється письмово угодою з повідомленням пре це боржника.

Переказування боргу оформляється письмовою угодою між первинним боржником і новим боржником. Укладення угоди про переказ боргу можливе тільки за згодою комерційного банку, який видав позику первинному боржнику.

Споживчий кредит надається безпосередньо домашнім господарствам. Його об'єктами є товари тривалого користування (квартири, меблі, автомобілі тощо). Він виступає або у формі продажу товарів з відтермінуванням платежу, або у формі надання банківської позики на споживчі цілі. При цьому забирається досить високий реальний процент.

Споживчий кредит супроводжують додаткові комісії і збори, які збільшують вартість кредиту і формують так звану приховану відсоткову ставку, яку називають терміном «ефективна» або «реальна». Вартість кредиту також значно залежить від наявності забезпечення. В більшості випадків, строк наданого споживчого кредиту без забезпечення в Україні становить до 2 років, а з забезпеченням— до 5 років. Як вже зазначалося, отримуючи позику, варто звертати увагу не на декларовану банками номінальну ставку, а на її реальну вартість. Так, згідно даних компанії «Простобанк Консалтинг» (займається аналітикою банківського ринку України та Росії), станом на кінець серпня 2013 року середньоринкова ефективна ставка споживчого кредитування з забезпеченням строком 2 роки становить 30,35% річних. А середньоринкова ефективна ставка споживчого кредитування без забезпечення строком 5 років становить 63,73% річних. Вибірка банків — топ-50 фінансових установ, що обслуговують фізичних осіб в Україні, а також менші банки, що в цілому становить близько 80 установ.

Розрахунок реальної вартості позики включає в себе, окрім номінальної ставки, наступні платежі та умови продукту:

Одноразові комісії (станом на серпень 2013 року їх середньоринковий показник становить 1,42% від суми в сегменті кредитів з забезпеченням та 5% — без забезпечення);

Періодичні комісії;

Аванс;

Схема виплати заборгованості (класична/ануїтет).

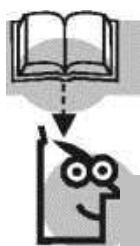
Також, згідно даних компанії, ефективна ставка більшості банківських програм в сегменті забезпеченого кредитування (а саме 54,5%) знаходиться в діапазоні від 21,33% до 24,61% річних, а в сегменті незабезпеченого кредитування — в діапазоні від 60,26% до 70,29% річних (34,21% проаналізованих програм).

Якщо проаналізувати динаміку ефективних ставок з початку 2013 року, їх рівень в сегменті кредитів з забезпеченням незначно знизився — на 3 в.п., а в сегменті без забезпечення — збільшився на 5,7 в.п., в той час, як по іншим цільовим позикам для фізичних осіб було зафіксовано падіння більш як на 3 в.п. внаслідок накопичення банками гривневої ліквідності та здешевлення пасивів в першому півріччі поточного року. Згідно з прогнозами експертів банківського сектору, до кінця року вартість кредитування підвищиться, внаслідок здорожчання залучених ресурсів. Часто конкретні умови кредитної угоди залежать не тільки від самого банку, але і від пари банк-продавець. Довгострокові відносини з банками-партнерами дозволяють реселерам впливати на формування кредитних пропозицій і короткострокових акцій в торгових мережах.

До споживчих кредитів належать також розстрочки. В цьому випадку частина процентного боргу погашається за рахунок знижки, яка надається торговою компанією.

При видачі кредиту на придбання товарів тривалого користування жодних звітів про цільове використання коштів позичальник банку не надає. Споживчий кредит надається тим громадянам, які мають постійне джерело доходів. Максимальний розмір позички на придбання товарів тривалого користування встановлюється в залежності від середньомісячної заробітної плати

позичальника, але сума кредиту не повинна перевищувати розмір, встановлений правлінням банку. Строк користування кредитом визначається залежно від об'єкту кредитування, розміру позички,

ПЕРЕВІРТЕ СВОЇ ЗНАННЯ

платоспроможності клієнта. Як правило, строк користування кредитом не перевищує двох років, а в окремих випадках — трьох. Щодо споживчого кредиту на витрати капітального характеру, то він потребує від населення надання банкам звітів про цільове використання одержаних коштів.

- 1. Визначте сутність кредиту.*
- 2. Охарактеризуйте обов'язкові принципи і види кредитування.*
- 3. Які існують вимоги щодо позичальника у разі відкриття йому позичкового рахунку та укладення кредитної угоди?*
- 4. З'ясуйте порядок кредитування та контролю за наданою позичкою.*
- 5. Проаналізуйте основні форми матеріального і не матеріального забезпечення кредитів.*
- 6. Що таке мінімальна норма доходності?*
- 7. Які способи і моделі нарахування процентів за кредитами використовують банки?*

Тема 8. Банківський менеджмент і маркетинг.

8.1 Основні напрями банківського менеджменту. Мета, завдання і організаційна структура.

Банківський менеджмент - це система управління функціонуванням комерційного банку в умовах ринкової економіки.

У порівнянні з менеджментом в інших галузях і сферах економіки банківський менеджмент відрізняється *особливостями*, які проявляються в наступному:

- отримання прибутку банком здійснюється переважно за рахунок використання позикових ресурсів;
- зростаюча роль регулювання основних аспектів банківської діяльності;
- специфіка банківських продуктів і послуг;
- високий рівень ризиків банківських операцій та зростання конкуренції на банківському ринку.

В сучасних умовах основними завданнями банківського менеджменту є:

1. Забезпечення прибутковості банку при допустимому рівні ризику, що передбачає організацію ефективної системи управління доходами та витратами банку, прибутком, обсягом і структурою пасивних і активних операцій.
2. Підтримка ліквідності при оптимізації обсягу прибутку, включаючи управління грошовими потоками, розвиток і поліпшення якісної структури пасивів, контроль за станом високоліквідних активів.
3. Управління ризиками, що передбачає організацію прогнозування загальних параметрів економіки, оцінку різних банківських ризиків, а також прогноз ліквідності на найближче майбутнє.
4. Забезпечення ефективної діяльності персоналу банку, включаючи його навчання, оплату праці та матеріальне стимулювання, внутрішній контроль.

Ефективний банківський менеджмент повинен ґрунтуватися на наступних *принципах* ^[1]

- орієнтація комерційних банків на попит і потреба ринку, на запити клієнтів і організацію таких банківських продуктів і послуг, які користуються попитом і можуть принести банку плановану прибуток;
- підвищення ефективності банківської діяльності з метою зниження витрат і отримання високих і стабільних результатів;
- коригування цілей, завдань і програм банку залежно від стану різних сегментів ринку (кредитного, депозитного, валютного, ринку цінних паперів);
- облік остаточного результату роботи банку і його відділень (філій) в процесі функціонування на ринку;
- використання сучасної інформаційної бази і інновацій в банківській діяльності.

Функціями банківського менеджменту є:

- визначення та втілення стратегії розвитку банківської діяльності;
- формування стратегічних і тактичних цілей діяльності банку, координація всіх елементів управління і факторів, що впливають на функціонування банку;
- організація та управління технологічним циклом банківської діяльності (виконання банківських операцій і всіх видів розрахунків, технічне обслуговування операцій, постачання банківської діяльності всіма видами ресурсів, забезпечення необхідного рівня якості банківських продуктів і послуг, забезпечення персоналом, підтримання необхідної ліквідності).

У банківському менеджменті використовується поняття банківського механізму, яке включає три взаємопов'язаних функціональних ланки: внутрішньобанківське управління, управління

Операціями, управління персоналом. Використання даного механізму спрямоване на вирішення конкретних завдань, що виникають в процесі

господарської діяльності комерційних банків і орієнтованих на отримання прибутку.

До основних *напрямів* банківського менеджменту відносяться:

- управління ліквідністю;
- управління активами;
- управління пасивами;
- управління персоналом банку.

8.2 Основні етапи побудови комерційного банку. Тенденція управління трудовими ресурсами та принципи банківського маркетингу. Основні маркетингові стратегії банків. Фінансова стійкість банку.

Маркетинг є найважливішим елементом системи управління будь-якою компанією в умовах ринкової економіки.

Маркетинг (від. Англ. *Market* - ринок) коротко характеризується як *ринкова теорія управління*.

Формула сучасного маркетингу наступна: виробляти те, що купується, а не продавати те, що виробляється.

Маркетинг в банківській сфері виконує ті ж функції і будується на тих же принципах, що і маркетинг в інших сферах економіки. Як цілісна концепція він склався в банківській сфері в кінці 1980-х рр. в США. *Специфіка банківського маркетингу* полягає в орієнтації всієї системи управління в банку на процеси, що відбуваються в кредитно-фінансовій сфері. Об'єктом маркетингових зусиль є розширення частки ринку банківських послуг і продуктів окремої кредитної організації.

Основна причина переходу банків до маркетингової стратегії полягає в посиленні конкуренції як між самими банками, так і між банківськими та небанківськими кредитними організаціями.

Сучасний маркетинг слід розглядати як суттєвий елемент системи управління кредитною організацією, як процес створення та просування на ринок банківських послуг і продуктів. Для банків, орієнтованих на

конкурентні маркетингові стратегії, характерна тенденція формування нових потреб, передусім, у наявної клієнтури. Використання новітніх систем інформації дозволяє не тільки розширити асортимент пропонованих продуктів, але і розширити клієнтську базу, диференційовано впливаючи на різні групи споживачів. Важливою конкурентною перевагою є інтегрований маркетинг. Поряд з кількісними показниками, він забезпечує підвищення якості обслуговування клієнтів.

Слід звернути увагу на пріоритетність таких продуктів і послуг, просування яких дозволяє економити на витратах. Наприклад, використання нових інструментів безготівкових розрахунків не тільки прискорює грошовий оборот, але істотно знижує витрати банків. Проте їх розвиток передбачає серйозну інформаційну роботу з клієнтами. Тут головним помічником банку стає Інтернет.

Існують традиційна і сучасна концепції маркетингу.

Для більшості вітчизняних банків поки характерна традиційна концепція маркетингу.

Завдання маркетингової стратегії:

- утримати клієнтуру шляхом підвищення якості обслуговування та розширення пропозиції нових послуг і продуктів;
- залучити нових клієнтів, тобто розширити свою частку на ринку;
- поліпшити імідж банку;
- освоювати нові сучасні інструменти маркетингу.

Банківський продукт може бути представлений як:

- результат діяльності: банківський рахунок, депозит, документ (свідоцтво) у вигляді векселя, чека; відсоток по внеску або за кредит і т.п.
- конкретний вид певної послуги (наприклад, кредитування - послуга, а овердрафт, кредитна картка - банківські продукти);
- набір стандартних ознак певної послуги, ідентифікованих під конкретне найменування.

Основні особливості банківського продукту:

- як правило, має абстрактну, "нематеріальну" або документарну форму;
- обмежений часовими рамками;
- вбирається в договірну форму;
- швидко копіюється іншими кредитно-фінансовими інститутами.

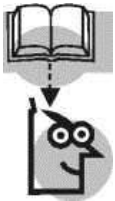
Банківська послуга - специфічна діяльність з організації грошового обороту і надання клієнтам різних банківських продуктів.

Послуги кредитних організацій класифікуються за групами клієнтів і видами операцій (активні і пасивні), з урахуванням цього поділу визначаються методи та інструменти маркетингу.

По пасивних операціях банк виступає в якості "покупця" грошей - *"маркетинг покупця"*.

По активних операціях банк виступає виробником і продавцем своїх послуг - *"маркетинг продавця"*.

Особливість маркетингу полягає в тому, що в обох випадках у банку, як правило, виникають відносини з тими ж клієнтами.

ПЕРЕВІРТЕ СВОЇ ЗНАННЯ

1. Охарактеризуйте зміст поняття «банківський менеджмент».
2. Розкрийте зміст та завдання банківського менеджменту.
3. На яких принципах повинен ґрунтуватися ефективний банківський менеджмент.
4. Назвіть функції банківського менеджменту.
5. Назвіть концепції маркетингу.
6. Охарактеризуйте зміст поняття «банківська послуга».

Список використаної літератури:

1. Банківські операції: Підручник.-2-ге вид., і доп./А.М.Морозов, М.І.Савлук, та інші, За редакцією д.е.н, проф. А.М.Мороза.- К.:КНЕУ,2002.-476 С.
2. Татаренко Н.О, Теорія інвестицій. 160с .
3. Петюх В. М., Ринок праці, 288 с.
4. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
5. Банківське право України / За ред А. О. Селіванова. - К.: Ін Юре, 2000.
6. Вступ до банківської справи / Під ред. М. І. Савлука. – К.: Лібра, 1998. Костюченко О.А. Банківське право. - К., 1998.
7. Васик Н.К. Проблеми формування банківських ресурсів / Галицькі контракти. - №2. – 2002.
8. Гроші та кредит: Підручник / М. І. Савлук, А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна та ін.; За заг. ред. М. І. Савлука. — К.: кнеу, 2001. — 602 с.
9. Банківські операції: Підручнику.-2-ге вид., і доп./А.М.Морозов, М.І.Савлук, та інші, За редакцією д-ра екон. Наук, проф. А.М.Мороза.- К.:КНЕУ,2002.-476 С.